

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Sotsiaalse
innovatsiooni
labor

RAPORT

Koosloome-metoodika kasutamine lahenduste disainiks seaduse väljatöötamiskavatsuse protsessis

loovisikute ja loomeliitude seaduse
väljatöötamiskavatsuse
ettevalmistusprotsessi näitel.

Sotsiaalse Innovatsiooni Labor

2022

Koosloome-metoodika kasutamine lahenduste disainiks seaduse väljatöötamiskavatsuse protsessis loovisikute ja loomeliitude seaduse väljatöötamiskavatsuse ettevalmistusprotsessi näitel.

Raporti koostas Riigikantselei strateegiabüroo tellimusel Sotsiaalse Innovatsiooni Labor ja projekti rahastati ühtekuuluvusfondide 2014-2020 rakenduskava prioriteetse suuna 12 „Haldusvõimekus“ meetmest 12.2 „Poliitikakujundamise kvaliteedi arendamine“. Projekti algataja oli Kultuuriministeerium.

Koosloome-protsessi disainer ja juht: Rasmus Pedanik

Raporti koostas: Kaie Koppel, Rasmus Pedanik

Raporti koostamisel on kasutatud Maris Jõgeva, Marko Uibu, Rasmus Pedaniku ja Jaan Apsi loodud juhendmaterjale.

Sotsiaalse Innovatsiooni Labor arendab, rakendab ja õpetab koosloome metoodikaid ühiskondlike probleemide lahendamiseks ja osalusdemokraatia arendamiseks.

Viitamine: Sotsiaalse Innovatsiooni Labor (2022). Koosloome-metoodika kasutamine lahenduste disainiks seaduse väljatöötamiskavatsuse protsessis loovisikute ja loomeliitude seaduse väljatöötamiskavatsuse ettevalmistusprotsessi näitel, koostajad Kaie Koppel, Rasmus Pedanik. Tallinn: Sotsiaalse Innovatsiooni Labor.

Sellest dokumendist leiad

Lühikokkuvõte	5
1. Sissejuhatus: koosloome poliitikakujundamise protsessis	6
Kaasamine või koosloome?	6
Avaliku sektori koosloome	7
Koosloome poliitikakujundamise protsessis	8
Mida saab ja mida ei tasu koosloome abil lahendada?	8
Koosloome põhilised komponendid	9
Tervikliku koosloomeprotsessi ülesehitus	10
Millega arvestada koosloomeprotsessi kavandades?	11
2. Ootused koosloomele loovisikute ja loomeliitude seaduse väljatöötamise kavatsuse protsessis	12
Koosloomeprotsessi eesmärgid	12
Koosloomeprotsessi lähtekoht	13
Koosloomepartneri ülesanded	13
3. Koosloomeprotsessi disain	14
Koosloomeprotsessi elemendid	14
Koosloomeprotsessi fookus: lahenduste genereerimine	14
Koosloomeprotsessi disain	16
Protsessi käigus tehtud muutused metoodikas	17
Koosloome-küsimuste disain: millele tähelepanu pöörata?	18
Soovitused ja õppetunnid	19
4. Läbi viidud tegevused	20
Koosloomeprotsess	21
Tegevuste ajaplaan	23
Õppetunnid ja soovitused	24
Kokkuvõte	25
Projekti eesmärgid	25
Disain	26
Metoodika	26
Õppetunnid	27
Soovitused edaspidiseks	27

Lühikokkuvõte

Mis see on?

Sellest raportis saad ülevaate:

- kuidas kasutada koosloome metoodikat poliitikakujundamise protsessis eri osapooli kaasates lahenduste välja töötamiseks;
- kuidas koosloome-protsessi kavandada ja disainida, sh mida saab koosloome protsessi abil lahendada ja mida mitte;
- millised on soovitused sarnaste protsesside korraldamiseks.

Kellele see on mõeldud?

- Avaliku sektori poliitikakujundajad ning kaasamisprotsessi eest vastutavad ametnikud.

Mis väärtust see annab?

- See materjal aitab erineva taustaga osapooli hõlmavat koosloome-protsessi poliitikakujundamise protsessis lahenduste loomiseks paremini ette valmistada ja läbi viia.

Miks selle nimi on raport?

Koosloomeprotsessi kirjeldus ja disain koos õppetundide ja soovitustega pärinevad 2022. aastal Riigikantselei tellimusel MTÜ Sotsiaalse Innovatsiooni Labori poolt Kultuuriministeriumis loovisikute ja loomeliitude seaduse väljatöötamiskavatsuse ettevalmistuse raames läbi viidud koosloomeprotsessist.

Mis selles täpsemalt sisaldub?

Raportist leiad:

- Mis on koosloome ja kuidas seda kasutada poliitikakujundamise kontekstis?
- Kultuuriministeriumis toimunud koosloome-protsessi disaini ja metoodika kirjelduse.
- Läbi viidud koosloomeprotsessi kirjelduse ja osaliste õppetunnid.
- Soovitused sarnase protsessi kujundamiseks seadusloome või poliitika kujundamise protsessi kontekstis.

1. Sissejuhatus: koosloome poliitikakujundamise protsessis

Kaasamine või koosloome?

Kodanikuühiskonna lühisõnastiku (2007) järgi on kaasamiseks “tegevused, mille sihiks on anda kodanikele või neid esindavatele ühendustele võimalus osaleda neid mõjutavate otsuste tegemisel, sh õigusloomes”.

Tänapäevases poliitikakujundamises traditsiooniliseks kujunenud ja harjumuseks saanud konsulteerimise-iseloomu kaasamisest enam ei piisa, sest enamik probleeme, millega ühiskonnana silmitsi seisame, on omavahel põimunud ja nende lahendamine on võimalik vaid siis, kui muutustele on samaaegselt avatud erinevad probleemiga puutuvad kooslused, sotsiaalsed võrgustikud. Selliste probleemide lahendamiseks ei ole ühelgi organisatsioonil üksinda võimu, vaid lahenduste leidmine ja ellu viimine eeldab erinevate osaliste targalt koordineeritud koostööd.

Koosloomelist lähenemist kaasamisele kirjeldab paremini definitsioon, mis ütleb, et kaasamiseks on tegevused, **mille abil inimeste mured, vajadused, huvid ja väärtused lõimitakse avalikke asju puudutavatesse otsustesse ja algatustesse**.

Kui koosloome on alati kaasamine siis kaasamine ei ole alati koosloome. Konsulteerimise-iseloomuga kaasamine saab toimuda viisil, et kaasatavad ei tee konsulteerimisprotsessi ajale (ega ka muidu) omavahel koostööd ega suhtle aktiivselt. Koosloome peamiseks formaadiks on aga koosloome töötoad, mis eelavad erinevate osapoolte aktiivset suhtlust ehk strateegilisi arutelusi. Sellised arutelud põhinevad dialoogil ja koosõppimisel.

Isegi kui tavalised kaasamisprotsessi arutelud on avatud ja osalust toetavad, ei ole see veel koosloome. Näiteks on formaalsetel kaasamisprotsessidel tihti kindel ajaraam, nendega on seotud palju huvilisi ja õnnestumiseks on vaja eesmärgistatust, eelnevat tulemustes kokkuleppimist ja täpset tegevussammude kirjeldust. Koosloome seevastu on eksperimentaalne ja seda kavandades tuleb jätta plaanidesse ruumi ka ootamatuteks kursimuutusteks, tuleb usaldada protsessis ja osaliste tarkust. Siiski on võimalik kaasamisprotsessis kasutada koosloomelisi aruteluformaate. Soovitav on kutsuda selliseid arutelusid “koosloome töötubadeks” aga mitte kogu protsessi koosloomeks.

Kui poliitikakujundamises on kaasamise põhjenduseks tihtipeale lihtsustatult otsusetegemise protsessi avamine ettepanekuteks ja tagasisideks, nõu sisendi saamine või väljatöötatud lahenduste valideerimine, siis koosloomeline lähenemine pakub kaasajale palju enam.

Näiteks saab koosloomeprotsessi eesmärgiks olla:

- probleemi parem mõistmine
- tuleviku stsenaariumite loomine
- ühise visiooni loomine
- alternatiivsete lahenduste väljatöötamine
- lahenduste otsimine, mille elluviimisel on erinevatel seotud osapooltel kokkulepitud roll
- valdkonna poliitika kujundamiseks ühiste arenguplaanide või projektide ettevalmistamine
- sektorite ja/või valdkondade ülestest koostöömudelite loomine
- teenuste- ja teenustesüsteemide disain
- toetusmeetmete ja sekkumiste disain
- erinevate huvirühmade vajadustega arvestavale otsusele jõudmine
- usalduse suurendamine, ka seotud inimeste või gruppide ebakindluse vähendamine
- infovälja laiendamine ja võrgustikulisestest suhetest parandamine
- teemaga seotud organisatsioonide või inimeste võimekuse (teadmised, oskused, kogemused) parandamine, üksteiselt õppimine.

Avaliku sektori koosloome

Sotsiaalse Innovatsiooni Labori eesmärk on olnud koosloome meetodika arendamine ja rakendamine ühiskondlike ja kogukondlike probleemide lahendamisel strateegilise juhtimise tööriistana. Koosloome meie lähenemises on arenenud sihtrühmi kaasavatest disainmõtlemisest ja teenusedisainil põhinevatest töötubadest strateegiliseks lähenemisviisiks avaliku sektori juhtimisel.

Koosloome tähendus sõltub sellest, millises valdkonnas sellest räägitakse. Avaliku sektori juhtimise autoriteedid on määratlenud koosloomet avalikus sektoris järgmiselt:

„Koosloome on sektorite ülene innovatsiooniprotsess, milles probleemi osapooled ühiselt defineerivad probleeme, leiavad neile uusi lahendusi, juurutavad neid ja hindavad tulemusi. Koosloome põhineb võrdsel partnerlusel ja selle eesmärgiks on avaliku väärtuse suurendamine“ (Ansell ja Torfing 2021).

See tähendab, et:

- Avalikus sektoris on koosloome eesmärgiks avaliku väärtuse loomine
- Avalikus sektoris tähendab koosloome sektorite ülestest koostööd
- Avalikus sektoris peaks koosloome ideaaliks olema konsensuslik otsustamine
- Isegi kui koostööd ei tehta sektorite üleselt, siis koosloomele on omane, et koostööd teevad autonoomsed osapooled, kellel ei ole üksteise suhtes formaalseid võimusuhteid – nad ei allu üksteisele.
- Koosloome sisuks on osapoolte vaheline dialoog ja kollektiivne õppimine
- Koosloome tulemusena valmib midagi uut (teenus, lahendus, strateegia)

- Koosloomeprotsessis otsustavad protsessiosalised koos, milliseid probleeme peaks lahendama ja milliseid lahendusi selleks kasutama. Kaasamisprotsessis teevad need valikud enamasti ametnikud.
- Kollektiivne otsustamine on koosloomes oluline komponent ja koosloome protsessi alguses peaks kõigil olema selge, et kuidas otsuseid langetatakse.
- Koosloome ei lõppe ainult probleemide defineerimise ja lahenduste leidmisega, vaid selle osaks on ka sisuline koostöö lahenduste elluviimisel ja tulemuste hindamisel.

Koosloome poliitikakujundamise protsessis

2022. aastal Euroopa Komisjoni tellimusel loodud käsiraamat koosloome kasutamiseks poliitikakujundamisel toob välja, et koosloome protsess annab poliitikakujundajatele:

- hästi toimiva ja paindliku kaasamisprotsessi, kus kõik osapooled on valmis aktiivselt ja süvitsi panustama;
- selge ja kindlakujulise metoodika ühistarkuse, ühisteadmise ning 360° süsteemse vaate kujundamiseks
- võimekuse jõuda konkreetsete ja rakendatavate tulemusteni, millel on suur osapoolte toetus ka elluviimisel (Matti et al. 2022, lk 8).

Koosloome sobib toetama kõiki poliitikakujundamise etappe. Koosloomeline lähenemine aitab tekitada taipamisi poliitikakujundamise varastes faasides, seada prioriteete ning võimaldavad avatult arutada, mida on vaja teha lahenduste elluviimiseks ning milliseid ressursse on selleks vaja. Samuti sobib koosloome kasutamiseks lahenduste elluviimisel, võimaldades eksperimenteerida uute praktikate, tööriistade ja lähenemistega (samas).

Kuna koosloome protsess on paindlik ja modulaarne, siis saab erinevaid formaate kohandada poliitikakujundamise protsessi eri etappidega poliitikakujundamise võrgustikes. Koosloomeprotsessi abil on võimalik leida uusi strateegilisi kokkupuutepunkte erinevate sektorite, piirkondade ja valitsemistasandite vahel.

Praktika näitab ka, et tulemusele orienteeritud koosloomeprotsess kohandub paremini avalike poliitikate disaini, ettevalmistuse ja juurutamise etappidega, samas kui koostöös kogutud teadmine võib anda olulist lisainfot järelvalve, hindamise ja õppimise etappides (samas).

Mida saab ja mida ei tasu koosloome abil lahendada?

Koosloomes ei saa lahendada kõiki probleeme ja seda ei pea ka tegema (Pedanik 2022).

Koosloome on vajalik seal, kus ühe organisatsiooni (sektori) käed jäävad lühikeseks. Täpsemalt seal, kus on vaja erinevate osapoolte sisulist koostööd. Paljud tänapäeva probleemid pesitsevad sotsiaalses võrgustikes ning on oma olemuselt süsteemsed ja kompleksed (samas).

Tehnilised probleemid on seevastu sellised, kus probleemi olemus on võimalik analüüsi või diagnostika abil selgeks teha. Enamasti on selleks vaja eksperte, kellel on piisav pädevus ja legitiimsus seda teha. Kui probleemi definitsioon on teada, siis oskavad eksperdid pakkuda ka töötavaid lahendusi (samas).

Komplekseid probleeme aga iseloomustab see, et seal ei ole ühte lahenduskaiku ja lahendust ei ole võimalik analüüsi teel tuletada. Pole täpselt teada, mis probleemi tekitab ja väga keeruline on jõuda selles osas kokkuleppele. Kõigil probleemi osapooltel on erinev arusaam, et mis on probleemi juured ja kuidas seda lahendada peaks. See mis töötab saab selgeks alles õppimise ja katsetamise käigus. Üksteise kuulamise ja kuuldu mõtestamise abil tekib uut teadmist, mille pinnalt on võimalik leida uusi lähenemisi ja arutelud parandavad teemaga seotute vahelisi suhteid, mõistmist ja usaldust. Seega eeldab selliste probleemide lahendamine strateegilisi arutelusid, kollektiivset õppimist ja tarka katsetamist. Selliseks probleemiks on näiteks eakate isolatsioon või erivajadustega inimeste tööhõive. Sellise probleemi heaks näiteks on ka loovnimeste sotsiaalsed garantiid, mis ei tunnista sektoreid, ministeeriumide ja ametkondade piire (samas).

Selleks, et selliseid probleeme lahendada peavad mingil määral muutuma kõik probleemi osapooled. Seda võib nimetada ka süsteemi disainiks või süsteemi innovatsiooniks. Kui me soovime leevendada eakate isolatsiooni, siis ei ole ainult eakad need, kes peavad oma käitumist muutma. Samas kui probleemi lahendus eeldab, et oma käitumist muudavad kõik osapooled, siis peavad tegelikkuses kõik osapooled vastava otsusega nõustuma (samas).

Siit jõuamegi koosloome definitsiooni viimase osa juurde: koosloome põhineb võrdsel partnerlusel ja selle eesmärgiks on avaliku väärtuse suurendamine. Võrdne partnerlus tähendab, et protsessi osapooled saavad võrdväärsena kaasa rääkida otsuste langetamisel ja osalevad otsustusprotsessides (samas).

Koosloome põhilised komponendid

Koosloome on seega pigem lähenemisviis kui kindel metoodika. Disainmõtlemine ja teenusedisain on metoodikad, kuidas avaliku väärtust suurendada, kuid need ei olegi kaugelki ainukesed millega avaliku sektori innovatsiooni saab edendada.

Sõltumata teemaderingist saab koosloomest rääkida, kui protsessis on olemas järgmised komponendid:

1. Ühine (kompleksne) probleem.
2. Erinevad probleemi osapooled
3. Koostöö võimestamine

4. Kollektiivne otsustamine
5. Kollektiivne õppimine
6. Innovatsiooni hõlbustavad tööriistad (nt disainmõtlemine).

Tervikliku koosloomeprotsessi ülesehitus

Euroopa Komisjoni koosloomelise poliitikakujundamise käsiraamatus tuukse välja viis koosloomelise poliitikakujundamise aluspõhimõtet:

1. Rakendusala ja eesmärgi selgus: koosloomeprotsessi ja ükskiku koosloome-kohtumise eesmärk ja rakendusala peab olema selgelt määratletud.
2. Keskendumine tulemusele: selleks et saada koosloomeprotsessist maksimaalset kasu, tuleb koosloomeprotsessi disainides ootused ja eeldatavad tulemused selgelt määratleda.
3. Protsess peab olema laiapõhjaline ning kaasatud peavad olema kõik olulised osapooled: selleks, et ühistarkus ja ühisteadmised saaksid avalduda parimal võimalikul viisil, tuleb koosloome protsessi osalisi valides silmas pidada nende isiklike ekspertteadmisi, seda kas või kui laia osapoolte ringi nad esindavad, seda, et osalejate taust oleks erinev.
4. Kvaliteetne spetsiaalselt olukorra ja vajaduste jaoks disainitud protsess: koosloomeprotsessi või koosloome-kohtumise disainimisel tuleb lähtuda konkreetse sündmuse eesmärkidest ja vajadustest, mitte kindlalt paika pandud standardsetest tööriistadest ja meetodikatest. Protsessi latusaks kulgemiseks, maksimaalse kasu saamiseks ning tulemuste analüüsimiseks tuleb korralikult valmistuda ning leida selleks ka vajalikud ressursid.
5. Süsteemne vaade: see on oluline selleks, et aru saada, millised välised faktorid teemat mõjutavad ja kuidas teema üksikud osad on seotud tervikuks. Süsteemne vaade on oluline ka selleks, et järgnevad tegevused moodustaksid sidusa terviku (Matti et al. 2022).

Sotsiaalse Innovatsiooni Labori on kirjanduse ja praktika põhjal destilleerinud koosloome kui strateegilise juhtimise vahendi puhul kaheksa peamist etappi:

1. Probleemi defineerimine.
2. Osapoolte kaardistamine ja värbamine.
3. Protsessi disainimine.
4. Koostöö võimestamine.
5. Generatiivne protsess (lahenduste, vastuste, ideede genereerimine).
6. Lahenduste valik.
7. Lahenduste valideerimine.
8. Protsessi tulemuste hindamine (rahulolu koosloome protsessiga).

Millega arvestada koosloomeprotsessi kavandades?

Koosloomeprotsessi kavandades, meetodeid valides ja arutelusid disainides peaks arvestama järgmiste komponentidega:

- **osapooled:** kuidas teha nii, et koosloomes osalevad kõik olulised osapooled ja nad on kaasatud protsessi võimalikult asjakohaselt?
- **legitiimsus:** kuidas hoida protsessi usaldusväarsust?
- **kaasatus:** kuidas tagada, et erinevad arvamused tuuakse "lauale", need saavad ka kuulatud ja arvestatud?
- **võim ja mõju:** kuidas teha nii, et (tajutud) võimupositsioonid ei takistaks võrdset osalust?
- **rollid:** kuidas tagada, et arutelud on hästi juhitud, kogu protsessil on piisav toetus ja arutelud saavad tulemuslikud?
- **reeglid:** millised kokkulepped on grupis vajalikud, et toetada osalust, koostööd ja usaldust?
- **ressursid:** kuidas teha nii, et protsessist saadav kasu oleks suurem kui sellega kaasnev kulu?
- **tehnoloogiad:** kuidas saaks eesmärkide saavutamisele ja protsessile kaasa aidata erinevad visualiseerimise, arvamuste kogumise, osalemise lihtsustamise tööriistad?

Praktikas nõuab sellise lähenemise järgimine erinevaid meetodeid ja arutelu juhtimise tehnikaid valdava koosloomejuhi kaasamist, kes tunneb protsessi dünaamikat ning oskab vajadusel metoodikat protsessi iseloomu ja arengutega kohandada.

2. Ootused koosloomele loovisikute ja loomeliitude seaduse väljatöötamise kavatsuse protsessis

Kultuuriministeeriumi poolt algatatud vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide reform on mitmeid sektoreid ning valdkondi hõlmav poliitikakujundamise protsess, milleks andis olulise sisendi 2021. aasta sügisel valminud Praxise uuring „Vabakutselised loovisikud, nende majandusliku toimetuleku mudelid ja sotsiaalsete garantiide kättesaadavus“ (Koppel et al. 2021).

Reformis on kesksel kohal 2005. aastast kehtinud loovisikute ja loomeliitude seadus, mille kaasajastamiseks hakkas Kultuuriministeerium ette valmistama seaduse muutmise väljatöötamiskavatsust (VTK).

VTK raames kaardistati 2022. aasta kevadel erinevate osapooltega tehtud intervjuudes vabakutseliste sotsiaalkaitse, tasude ja töötamise vormidega seotud probleemide ring. Selle protsessi tulemusena koorus viis probleemide valdkonda:

- sotsiaalkaitse tagamine ebapiisava või ebaregulaarse sissetuleku korral;
- vabakutselise staatuse määratlemine ning erinevad töövormid ja nende spetsiifika;
- loovisiku määratlemine;
- loometöö õiglase ja piisava tasustamine;
- loomeliitude roll huvikaitseorganisatsioonidena.

Kultuuriministeeriumi eesmärgiks oli selle pealt välja töötada võimalikult konsensuslik ja eri poliitikavaldkondi kaasav lahenduste pakett.

Kultuuriministeeriumi suurem eesmärk on seejuures Euroopa parima vabakutseliste süsteemi loomine ning sotsiaalsete garantiide tagamine loomevaldkondade vabakutseliste.

Loovisiku määratlemiseks osales Kultuuriministeeriumi meeskond koos seotud osapooltega Innosprindil, ülejäänud neljas probleemalas lahenduste leidmiseks otsustati läbi viia paljude seotud osapooltega koosloomeprotsess. Riigihanke kaudu sai Kultuuriministeeriumi partneriks Sotsiaalse Innovatsiooni Labor.

Koosloomeprotsessi eesmärgid

2022. aasta suvel toimunud koosloomeprotsessi eesmärgiks oli luua võimalikult konsensuslik ja eri poliitikavaldkondi kaasav eelistatud lahenduste pakett. Seejuures oli Kultuuriministeeriumi jaoks oluline reformist puudutatud osapoolte ja huvirühmade laiapiindne ning mitme-etapiline läbimõeldud kaasamine, et koostöös sõnastada seaduse muudatuse parimad lahendused ning sõnastused.

Koosloomeprotsessi lähtekoht

Koosloomeprotsessis lahendusi vajanud dilemmad ja väljakutsed jagunesid

- 1) üldisemateks kultuuri- ja sotsiaalpoliitilisteks küsimusteks (millistel loomealadel ja millistes rollides tegutsejaid tuleks liigitada loovisikuteks, kellel on õigus riigilt toetust saada; mille alusel ja kellele peaks olema tagatud sotsiaalsed garantiid; millist toetust ja millisel eesmärgil peaks riik loovisikutele täiendavalt maksma; kuidas tagada loometöö õiglane tasustamine jne) ja
- 2) tehnilisemateks (nt milline on loomeliitude roll loovisikute toetamisel; kuidas tagada sotsiaalsed tagatised ebaregulaarsete sissetulekute korral; milline peaks olema loovisikute register, et toetusi ja nendele kvalifitseerumist optimaalsemalt jälgida jne).

Koosloome-partneri ülesanne oli pakkuda välja disainimetoodika ja tööriistad lahenduste genereerimiseks, mis võimaldaks jõuda koostöös sihtrühmaga valideeritud lahendusvariantideni, mis oleks rakendatavad seadusloome ja poliitikakujundamise protsessis.

Koosloomepartneri ülesanded

1. Lahendusteni jõudmise teekaardi disaini ja täpsema metoodika väljatöötamine lähtuvalt põhiprobleemide kirjeldusest (1.–3. nädal): koostöös Kultuuriministeeriumiga valdkondade analüüs ja lahenduste leidmiseks olulisemate küsimuste määratlemine igas valdkonnas; iga probleemiringi vaates olulisemate kaasatavate sihtrühma määratlemine; sobivaima meetodi ja formaadi valimine.
2. Koosloome protsessi kujundamine ja sündmuste läbiviimine koostöös hankijaga (3.-8. nädal): lähtuvalt eeltoodust sündmuste kalendri kinnitamine, koosloomeseminaride vm sündmuste disain, ettevalmistamine ja läbiviimine (sh modereerimine) koostöös Kultuuriministeeriumi ekspertidega.
3. Vajadusel (lähtuvalt protsessi käigus leitud lahendustest) . tegevuste kavandamise konsulteerimine (nt kui tekib vajadus mõjude hindamisel täiendavate disainmeetodite leidmiseks, siis kaasatakse pakkuja) (8.-9. nädal).
4. Projekti lõppraporti koostamine (9.-10. nädal) – lõppraport annab ülevaate kaasamisprojekti raames koostatud protsessi disainist, läbi viidud tegevustest ja nende metoodikast ning muudest tähelepanekutest ning soovitustest sarnaste protsesside korraldamisel.

3. Koosloomeprotsessi disain

Tehes Kultuuriministeeriumiga koostööd lahenduste disainis ja huvipoolte koosloome korraldamisel loovisikute ja loomeliitude seaduse muutmise väljatöötamiskavatsuse koostamiseks, lähtusime koosloome metoodika valikul Sotsiaalse Innovatsiooni Labori varasemast kogemusest sarnaste protsessidega, kus oleme kasutanud koosloome meetodeid poliitika kujundamisel, erinevate lahenduse väljatöötamisel, protsesside disainimisel ja juhtimisel.

Koosloomeprotsessi elemendid

Kuigi koosloomeprotsessi täpne ülesehitus sõltub probleemist, eesmärgist, osapoolte vajadustest ja paljudest muudest faktoritest, võib siiski uuringute ja praktika põhjal välja tuua tervikliku koosloome protsessi võtmekomponendid, millel on oma loogiline järjekord.

Koosloome protsess koosneb:

1. Probleemi defineerimisest
2. Osapoolte kaardistamisest ja värbamisest
3. Protsessi disainimisest
4. Koostöö võimendamise¹
5. Generatiivsest protsessist²
6. Lahenduste valikust
7. Lahenduste valideerimisest
8. Protsessi tulemuste hindamisest (rahulolu koosloome protsessiga)

Koosloome metoodika kasutamine eeldab tellijalt aktiivset osalust protsessi elluviimise kõigis etappides - kaasarääkimist protsessi kavandamisel, osalemist töötubades ning protsessi ja tulemuste kokku kirjutamisel ja hindamisel. Selline osalemine toetab soovitud tulemuste saavutamist.

Koosloomeprotsessi fookus: lahenduste genereerimine

Kultuuriministeeriumi projekti puhul oli koosloomejuhi ülesandeks esmajoones generatiivse protsessi ehk lahenduste loomise protsessi disain ja läbiviimine.

¹ kui osapoolte vahel puuduvad usalduslikud suhted, siis praktikas ei teki aruteludel piisavat psühholoogilist turvalisust, et osapooled julgeksid oma mõtteid ausalt avaldada. Pinnapealsed arutelud loovad pinnapealseid ja kunstlikke lahendusi. Usalduse tekkimiseks on vaja kogenud fasilitaatorit, kes oskab koostööd võimendada.

² Generatiivne protsess ehk lahenduste loomise metoodikad on väga erinevaid. Tuntumad on näiteks disainmõtlemine, erinevad häkatonid, erinevad ajurünnakud jne. Sotsiaalse Innovatsiooni Labori tööriistakastis on üle 20 erineva tööriista, mida saab lahenduste genereerimiseks kasutada. Meetod valitakse alati lähtuvalt probleemist ja eesmärgist.

Kultuuriministeeriumi nõuniku ja teema eestvedaja Maria-Kristiina Soomre sõnul oli projektimeeskonna lähtekohaks teha endale selgeks kogu vabakutseliste loovisikute temaatikaga seotud pilt - kus on probleemid, millised on lahendused, mida saab teha seadusega, mida saab teha rahastusega, mida saab teha poliitikate muutmisega, kus saab riik panustada läbi kokkulepete ja standardite loomise.

Koos Sotsiaalse Innovastiooni Laboriga läbi viidud koosloomeprotsess oli esimene samm sisuliste lahenduste genereerimisele, mille eesmärk oli koguda lahendustepanekuid laiemalt, mitte üksnes sisendina VTK protsessi..

Teiseks eesmärgiks oli tuua erinevad teemaga seotud osapooled omavahel kokku ja mitte tavapärasel viisil. Maria-Kristiina Soomre: „**Meie jaoks on väärtus nii see informatsioon, mis me saime, kui asjaolu, et need osapooled neist teemadest omavahel rääkisid.**“

Projektimeeskonnal oli teatud teemade osas algne visioon olemas, kuid koosloomeprotsessi raames ei olnud ministeeriumil otsest eesmärki konkreetseid lahendusideid valideerida, vaid pigem jõuda uute lahendusideedeni.

Probleemi kaardistuse oli Kultuuriministeerium varem läbi viinud kasutades fookusgrupi intervjuusid oluliste osapooltega. Samuti oli tehtud osapoolte kaardistus ning ettevalmistused värbamiseks.

Sisuliselt oli protsessi peamine eesmärk ideekorje, et saada võimalikult mitmekesine valik lahendustepanekuid VTK protsessi.

Koosloomeprotsessi elemendid	Kuidas antud protsessi juures lahendatud
1. Probleemi defineerimine	Probleemide kaardistus oli eelnevalt Kultuuriministeeriumi poolt tehtud. Selleks tehti hulk online-intervjuusid erinevate probleemi osapooltega.
	SiLabi aitas lahenduste genereerimise etapi eel täpsustada probleeme ja küsimusi, millele sooviti just konkreetse kolme töötoa raames lahendused leida.
2. Osapoolte kaardistamine ja värbamine	Osapoolte kaardistamine oli eelnevalt Kultuuriministeeriumi poolt tehtud. Koosloomejuhiga koos arutati läbi, millised osapooled peavad kindlasti olema kaasatud. Töötubades osalejad värbas Kultuuriministeerium.
3. Protsessi disain	Koosloomejuht disainis generatiivse protsessi metoodika ja tööriistad vastavalt tellija vajadustele.

<p>4. Koostöö võimestamine</p>	<p>Koostöö võimestamiseks kasutati spetsiaalselt iga küsimuse jaoks faktileht - dokument, kus olid välja toodud küsimused, mida arutati ja peamised probleemiga seotud faktid. Faktileht võimaldas osalistel kiiremini jõuda teemasse. Samuti kasutati esimeses töötoas spetsiaalselt probleemiraamistamise töölehte, mis võimaldas osalistel kiiremini jõuda "ühele lehele". Teises ja kolmandas töötoas kasutati koostöö ja artuelu soodustamiseks soojendusküsimusi. Lisaks võimestas koostööd ka spetsiifiline arutelumetoodika, mida töötubades kasutati.</p>
<p>5. Generatiivne protsess</p>	<p>Kolm koosloome töötuba, mille aitas metodoloogiliselt ette valmistada ja läbi viia koosloomejuht.</p> <p>Sisulise kokkuvõtte töötubadest tegi tellija.</p>
<p>6. Lahenduste valik</p>	<p>Esimeses töötoas kasutati Lahenduste valiku töölehte, et selekteerida ajurünnaku käigus loodud lahendusi. Samas generiiti kolmes töötoas ohtralt erinevaid ideid ja spetsiifilist lahenduste valiku protsessi või etappi see koosloomeprotsess ei sisaldanud.</p>
<p>7. Lahenduste valideerimine</p>	<p>Koosloomejuht ei osalenud lahenduste valideerimise meetodika disainimisel.</p>
<p>8. Protsessi tulemuste hindamine (rahulolu koosloome protsessiga)</p>	<p>SiLab tegi intervjuud tellija esindajatega, et selgitada välja, kuidas protsess täitis nende jaoks eesmärged ning millised olid õppetunnid seoses protsessi korraldusega.</p> <p>Tellijal plaanib koguda tagasisidet koosloomeprotsessile ka osalejatelt.</p>

Koosloomeprotsessi disain

SiLab pakkus algselt välja kaks alternatiivset disainmõtlemisel põhinevat koosloomeprotsessi kavandit:

1. Neli meeskonda tegelevad valitud probleemidega kolme töötoa jooksul.
2. Kaheksa meeskonda tegelevad valitud probleemidega nelja töötoa jooksul (4 meeskonda töötavad korraga töötoas, kokku 2 x 2 töötuba) – koormab vähem osalisi ja jõuab tegeleda rohkemate teemadega. Eeldab tellija osalemist moderaatorina. Pakkuja valmistab telljad selleks ette.

Variant A tööprotsessi kirjeldus (2-päevane protsess)

I töötuba

- Sissejuhatus ja osapoole ettevalmistus
- Tänapäevase olukorra kaardistus (mida me juba teame)
- Ideaalse lahenduse indikaatorid (mis rahuldab kõiki osapooli)
- Lahenduse piirangud (mis takistab ja/või piirab lahenduse elluviimist)
- Disainiküsimuse täpsustamine

II töötuba

- Alternatiivsete lahenduste loomine
- Lahenduste valik
- Lahenduse stsenaarium
- Takistused lahenduse elluviimisel
- Lahendused takistuste ületamiseks
- Tegevuskava koostamine

Variant B tööprotsessi kirjeldus (3-päevane protsess)

I päev

- Sissejuhatus ja osapoole ettevalmistus
- Tänapäevase olukorra kaardistus (mida me juba teame)
- Ideaalse lahenduse indikaatorid (mis rahuldab kõiki osapooli)
- Lahenduse piirangud (mis takistab ja/või piirab lahenduse elluviimist)
- Disainiküsimuse täpsustamine

Kodutöö: alternatiivsete lahenduste otsimine

II päev

- Alternatiivsete lahenduste loomine
- Lahenduste valik
- Lahenduse stsenaariumi loomine

- Lahenduse valideerimise ettevalmistamine

Kodutöö: lahenduste valideerimine

III päev

- Lahenduste edasiarendamine
- Lahenduse juurutamise teekond
- Takistused lahenduse juurutamisel
- Lahendused takistuste ületamises
- Tegevuskava koostamine

Protsessi käigus tehtud muutused metoodikas

SiLab pakkus algselt välja kaks alternatiivset disainmõtlemisel põhinevat koosloomeprotsessi kavandit. Koos tellijaga valiti esimesel kohtumisel välja kolme töötoaga protsess. Projekti raames tegelesid koosloomejuhid üksikute töötubade disainiga ning aitasid formuleerida küsimusi koosloomemeeskondadele.

Iga töötoa järel vaadati üle kogunenud sisend ning selle põhjal valis tellija koos loomejuhiga järgmiseks töötoaks välja teemad, millega sooviti põhjalikumalt edasi tegeleda. Koos tellijaga arutati läbi, millist sisendit järgmisest töötoast antud teema osas soovitakse saada ning selle põhjal aitas loomejuht sõnastada küsimused, millele loomemeeskonnad järgmises töötoas hakkasid lahendusi otsima.

Töötubade metoodikat ja tööriistade valikut kohandati vastavalt probleemidele ning eesmärkidele ning töötubade ülesehitus seetõttu algse pakkumisega võrreldes muutus. Töötubades kasutatud metoodika tulenes küsimustest, millele tellija soovis vastuseid saada.

Tuleb rõhutada, et loome on avatud protsess ning konkreetsed tööriistad või ka töötoa ülesehitus sõltub otseselt probleemist ja eesmärgist ning loome protsessi ei ole võimalik ette lõpuni valmis disainida.

Koosloome-küsimuste disain: millele tähelepanu pöörata?

Selle loomeprotsessi disainis muutus protsessi iseloomust ja ajalisest intensiivsusest tulenevalt kõige olulisemaks küsimuste disain igaks töötoaks.

See käis tavaliselt kahes osas:

Esimesel kohtumisel arutati läbi eelnev sisend (kas varasemast kaasamisprotsessist või eelnenud töötubadest), millistele teemadele järgmistes töötubades tuleks keskenduda ning mis on arutelu eesmärk – millist infot soovitakse, milliseid lahendusi soovitakse, millisesse protsessi loodud lahendused peaksid sisendi andma jne.

Selle sisendi pealt formuleeris koosloomejuht küsimused aruteludeks, prognoosides ka enam kui 300 töötoa läbiviimise kogemuse pealt, mis tüüpi vastusteni üks või teine küsimus viib ning kas need on projekti eesmärgi seisukohalt olulised ja vajalikud.

Teisel kohtumisel vaadati koos tellijaga küsimused üle ning vajadusel täpsustati.

Tellijaga tegi vastavalt teemadele ja küsimustele koosloomemeeeskondadele faktilehed, mis koondas senist sisendit, töös olevaid lahendusi või muud taustainfot.

Küsimuste disain oli võtmemomendiks ka Kultuuriministeeriumi projektimeeskonna jaoks kogu koosloome-protsessi suunamisel ja kujundamisel:

„Minu jaoks oli esialgu kõige raskem just küsimuste sõnastamise pool, sest alguses ma ei tajunud, kuidas küsimus arutelu kontekstis tööle hakkab. Arvan, et ka koosloomejuhile võis alguses olla kõige keerulisem meilt see sisend kätte saada, millega töötada.

Kuid küsimuste välja destilleerimine aitas mind ka kõige rohkem, eriti kui ma hakkasin aru saama, kuidas mingi küsimus arutelu kontekstis tööle hakkab. Ma õppisin, et ei pea sõnastama küsimust, mis kogu teema ära raamistaks, vaid aitaks osalistel teemaga tegeleda.“

Soovitused ja õppetunnid

- Koosloomeprotsessi disain sõltub probleemist ja eesmärgist ning soovitame olla avatud muudatustele ning metoodikas kui töötubade ülesehituses, kui need aitavad kaasa eesmärgi saavutamisele.
- Oluline on hästi läbi mõelda, mida tegelikult koosloome protsessiga saavutada tahetakse.
- Tuleb arvestada, et eeltöö käigus on vajalik teha tööd nii probleemi täpsustamise kui eesmärgi selgitamisega.
- Et protsess oleks viljakas ja legitiimne, on oluline tegeleda osapoolte kaardistamise ja värbamisega. Kultuuriministeerium oli kaardistuse ära teinud VTK-protsessi eelmises etapis.
- Siin raportis kajastatud koosloomeprotsess keskendus üksnes lahenduste genereerimisele. Soovitame ka üksikule osale keskendudes pidades silmas tervikliku koosloome-protsessi teisi etappe ning protsessi disainides pidada silmas ka seda, kuidas lahenduste seas valik tehakse ning kuidas lahendusi valideeritakse.
- See, kuidas lahenduste seas valik tehakse ning kuidas lahendusi valideeritakse, peaks olema koosloome-protsessis osalejatele teada juba enne koosloome-protsessi algust.
- Küsimuste disain sai antud protsessis sellise kaalu, sest tellija vajadus oli ideekorje laias teemade ringis ning protsessil polnud ühte kindlat eesmärki ning eeldatavat tulemust.
- Töötubasid disainides ja metoodikat valides tuli silmas pidada, et

- ühe töötoa raames töötas neli erinevat laudkonda nelja sisuliselt kohati üsna erineva teemaga;
- selleks pidi metoodika olema üldjoontes sarnane (võimaliku väikese variatiivsusega) ning arutelude ennustatav aeg umbes sama;
- metoodika pidi arvestama sellega, et laudkondades juhtisid arutelu inimesed, kel pole koosloomejuhi väljaõpet;
- kõigile kaasatud osapooltele ei olnud võimalik koosloomekoolitust teha – seega pidi metoodika olema piisavalt lihtne ja intuiitivne, et see võimaldaks meeskonnal töötada eelneva ettevalmistuseta.

4. Läbi viidud tegevused

29.06.2022 Kohtumine tellijaga

Projekti eesmärkide ja tegevuskava täpsustamine

29.06-06.07 Varasemate uuringutega tutvumine ja süntees

06.07.2022 Sissejuhatav koosloomekoolitus projektimeeskonnale

06.07.2022 Kohtumine tellijaga

Projekti väljundi täpsustamine, küsimuste disain esimeseks töötoaks

07.07-11.08.2022 Faktilehtede koostamine

Tegi Kultuuriministeeriumi projektimeeskond

07.07-11.08.2022 Osalejate värbamine

Tegi kultuuriministeeriumi projektimeeskond

08.08.2022 Kohtumine tellijaga

Faktilehtede ülevaatamine ja täpsustamine

I töötoa küsimuste täpsustamine

I töötoa töölehtede üle vaatamine

12.08.2022 I töötuba

15.08.2022 Vahekohtumine 1

Arutelude kokkuvõte, refleksioon, teemade valik järgmisesse töötuppa

Küsimuste disain

16.08.2022 Vahekohtumine 2

Küsimuste tagasisidestamine ja täpsustamine

16.08-18.08.2022 Faktilehtede koostamine

19.08.2022 II töötuba

23.08.2022 Vahekohtumine 1

Arutelude kokkuvõte, refleksioon, teemade valik järgmisesse töötuppa

Küsimuste disain

24.08.2022 Vahekohtumine 2

Küsimuste tagasisidestamine ja täpsustamine

24.08.2022 Faktilehtede koostamine

25.08.2022 III töötuba

26.08.2022 Tagasiside-intervjuud

29.08.2022 Tagasiside-intervjuud

26.08-01.09.2022 Lõppraporti koostamine

Koosloomeprotsess

Kogu koosloomeprotsessi juhtisid kaks kogemustega protsessijuhti, kes mõtlesid protsessi meetodiliselt läbi, valmistasid ette ja juhtisid töötube, nõustasid töötubade vahel tellijat vajalike andmete kogumisel, töötubade küsimuste sõnastamisel ning osapoolte kaasamisel ning andsid protsessile tervikuna tagasisidet. Protsessijuhid kohandasid tellija vajadustest lähtudes ka meetodikat ning töötubades kasutatud tööriistu.

Tegeliku protsessi võib jagada nelja etappi:

1. Ettevalmistav osa.

- **Olemasolevate materjalide süntees ning kasutatavate andmete ettevalmistamine töötubades osalejatele.** Kuna probleemide kaardistus oli tellija poolt juba varasemas etapis tehtud, siis selle põhjal valmistati koosloomejuhtide juhendamisel ette **faktilehed** juba olemasoleva infoga, mis jagati teemade kaupa välja töötubades osalejatele.
- **Ettevalmistav koolitus tellija projektimeeskonna liikmetele,** mis tutvustas koosloome meetodikat, erinevaid tööriistu ning koosloome kasutusvõimalusi poliitikakujundamise protsessis.
- **Koosloomeprotsessi eesmärkide ja väljundite täpsustamine koos tellijaga.** Enne lõplikku protsessi disaini oli oluline välja selgitada, mis on probleem või probleemid, millele lahendust otsitakse, mis on koosloomeprotsessi eesmärgid ning erinevad väljundid järgnevas poliitikakujundamise protsessis. Eelnevalt oli välja selgitatud neli põhilist probleemide ringi. Koosloomejuhi abiga selekteeriti sealt probleemid, mille lahendamiseks koosloome on kõige sobivam formaat. Täpsustatud eesmärkide põhjal pakkus koosloomejuht välja eesmärgiga sobivad disainitööriistad ja arutelude formaadi.
- **Protsessi disain ja meetodika valik.** Eesmärgist tulenevalt tegi koosloomejuht ettepaneku töötubade formaadi, ülesehituse ja töölehtede osas.
- **Osapoolte valimine koosloomeprotsessi.** Eesmärgist tulenevalt aitas koosloomejuht Kultuuriministeeriumi varasemast kaardistusest teha valiku, kes on olulised osapooled konkreetses koosloomeprotsessis, kes peaks lahenduste legitiimsust silmas pidades olema kindlasti kaasatud.

2. Koosloometöötubade ette valmistamine ja läbi viimine.

- **Teemade täpsustamine, probleemi defineerimine, küsimuste sõnastamine.** Tellija eesmärgipüstitusest ja väljunditest lähtuvalt aitab koosloomejuht sõnastada koosloome formaadiks sobivad küsimused lahenduste genereerimiseks loovisikute sotsiaalsete garantiide ning loomeliitude rolliga seotud probleemidele.
- **Koosloomemeeskondade moodustamine.** Koostöös tellijaga moodustati konkreetseid koosloometiime, mis hakkasid otsima lahendusi kultuuriministeeriumi poolt sõnastatud probleemidele. Iga meeskonna tööd modereeris üks Kultuuriministeeriumi projektimeeskonna liige, kahel korral osales arutelude modereerimisel ka üks koosloomejuhtidest.
- **I töötoa ettevalmistusena** aitab koosloomejuht sõnastada prioriteetsed küsimused ning disainis lahenduste leidmiseks sobivad töölehed. Koosloomemeeskondade poolt kasutatud töölehed erinesid kohati üksteisest sõltuvalt tellija poolt sõnastatud eesmärgist ja küsimustest, millest lahenduste leidmisel lähtuti.
- **II ja III töötoa ettevalmistuseks** kohtusid koosloomejuhid iga eelneva töötoa järel projekti juhttiimiga, üheskoos vaadati üle töötoas kogunenud sisend ning valiti teemad järgmisteks töötubadeks. Seejärel sõnastati küsimused, mis sobisid kõige paremini koosloomeprotsessis eesmärgiks seatud lahenduste genereerimiseks ning tellija valmistas ette iga teema jaoks faktilehed taustainfoga.
- **Metoodika täpsustamine II ja III töötoaks.** Teises ja kolmandas töötoas ei kasutatud spetsiifilisi töölehti, vaid koosloomele omast ideede genereerimise ja arutelu viisi, mille esimeses osas iga meeskonna liige genereeris ideid individuaalselt, seejärel need arutati läbi ning grupeeriti teemade kaupa.

3. Töötubade kokkuvõtete koostamine

- **Kokkuvõtteid iga töötoa aruteludest ja lahendusideedest** tegi tellija, kokkuvõtte said kõik koosloome protsessi kaasatud inimesed. Kahe töötoa vahel sõelusid koosloomejuhid ja projektimeeskond teemad läbi ning koos valiti, milliste teemadega on vaja edasi töötada ning sellest lähtudes disainiti küsimused järgmisteks töötubadeks.

4. Lõppraporti koostamine

- Sisulise kokkuvõtte protsessist saadud lahendusideedest teeb Kultuuriministeerium.
- Sotsiaalse Innovatsiooni Labor teeb kokkuvõtte koosloome protsessi disainist, tehtud tegevustest, õppetundidest ning soovitudest, et neid saaks kasutada edaspidi sarnaste protsesside läbiviimisel.

Tegevuste ajaplaan

Etapi nimetus	Kirjeldus	Aeg
Ootuste täpsustus ja protsessi disain	I kohtumine: Kultuuriministeeriumiga koosloome protsessi koostamise tegevusplaan ning koosloomeprotsessi disain (eesmärgid, tulemused, osalised, ootused tööde teostajale).	1.-3. nädal
	II kohtumine: Kultuuriministeeriumiga valdkondade analüüs ja lahenduste leidmiseks olulisemate küsimuste määratlemine igas valdkonnas (need võetakse kohtumistel fookustena arutelu alla); iga probleemiringi vaates olulisemate kaasatavate sihtrühma määratlemine; sobivaima meetodi ja formaadi valimine.	1.-3. nädal
Protsessi disain ja töötubade juhtimine	Koosloome protsessi kujundamine ja sündmuste läbiviimine koostöös hankijaga: lähtuvalt eeltoodust sündmuste kalendri kinnitamine, koosloomeseminaride vm sündmuste disain, ettevalmistamine ja läbiviimine (sh modereerimine) koostöös Kultuuriministeeriumi ekspertidega.	3. – 8. nädal
Konsulterimine	Vajadusel (lähtuvalt protsessi käigus leitud lahendustest) järgnevate tegevuste kavandamise konsulterimine (nt kui tekib vajadus mõjude hindamisel täiendavate disainmeetodite leidmiseks, siis kaasatakse pakkuja).	8.-9. nädal
Raporti koostamine	Projekti lõppraporti koostamine – lõppraport annab ülevaate kaasamisprojekti raames koostatud protsessi disainist, läbi viidud tegevustest ja nende meetodikast ning muudest tähelepanekutest ning soovistest sarnaste protsesside korraldamisel.	9. - 10. nädal

Õppetunnid ja soovitused

Siin raportis kajastatud koosloome-protssessi mõjutas oluliselt asjaolu, et lepingus protsessi läbi viimiseks ette nähtud aeg langes suvele ning kokku puhkuste perioodiga. Projekti perioodile langesid nii projektimeeskonna kui koosloome-töötubadesse kutsutud inimeste puhkused, mis raskendas oluliselt osaliste värbamist.

Sel põhjusel olid töötoad kokku surutud kolme nädalasse, kahe töötoa vahele jäi 3-4 tööpäeva, mille jooksul tuli teha kokkuvõtted aruteludest, valida välja probleemid järgmistesse töötubadesse, seada eesmärgid ning sõnastada selle pealt uued küsimused, valmistada ette faktilehed ja tööpõhjad või arutelu meetoodika.

Sotsiaalse Innovatsiooni Labori poolelt tähendas see, et kuna töötoa küsimused formuleeriti tihti vaid päev enne järgmist töötuba, siis ei olnud võimalik ette disainida ja printida töölehti.

Protsessi intensiivsus võis mõjutada ka tulemuste kvaliteeti: „Minu jaoks oli väljakutse, et me iga töötoa järel neid teemasid kohandasime ja samas meil ei olnud liiga palju aega refleksiooniks. Kui mul oleks olnud rohkem aega, siis me oleks suutnud ehk kasulikumalt neid inimesi ja seda aega kasutada.“

Kuna protsess oli kiire ja intensiivne, siis ei olnud võimalik värvata uusi osalejaid, kui oli näha, et lahendusideede edasi arendamiseks oleks olnud vaja täiendavalt kaasata teistsuguse taustaga inimesi.

Intensiivsusel olid siiski ka omad plussid: „Ühelt poolt see oli intensiivne ja raske, teiselt poolt need inimesed, kes osalesid kõigis töötubades, said jätkata nõ poolelt sõnalt.“

Kõige tähtsamaks õppetunniks ja soovitusena sellest protsessist on aja planeerimine ja ajastuse planeerimine.

Kokkuvõte

Koosloome on viimastel aastatel arenenud sihtrühmi kaasavatest disainmõtlemisel ja teenusedisainil põhinevatest töötubadest strateegiliseks lähenemisviisiks avaliku sektori juhtimisel. Avaliku sektori autoriteetsete uurijate määratluses on koosloome „sektorite ülene innovatsiooniprotsess, milles probleemi osapooled ühiselt defineerivad probleeme, leiavad neile uusi lahendusi, juurutavad neid ja hindavad tulemusi. Koosloome põhineb võrdsel partnerlusel ja selle eesmärgiks on avaliku väärtuse suurendamine“ (Torfing ja Ansell, 2021).

Koosloome kui strateegilise juhtimise vahendi puhul kaheksa peamist etappi:

1. Probleemi defineerimine.
2. Osapoolte kaardistamine ja värbamine.
3. Protsessi disainimine.
4. Koostöö võimestamine.
5. Generatiivne protsess (lahenduste, vastuste, ideede genereerimine).
6. Lahenduste valik.
7. Lahenduste valideerimine.
8. Protsessi tulemuste hindamine (rahulolu koosloome protsessiga).

Projekti eesmärgid

Kultuuriministeeriumi poolt algatatud vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide reform on mitmeid sektoreid ning valdkondi hõlmav poliitikakujundamise protsess, milleks andis olulise sisendi 2021. aasta sügisel valminud Praxise uuring „Vabakutselised loovisikud, nende majandusliku toimetuleku mudelid ja sotsiaalsete garantiide kättesaadavus“ (Koppel et al. 2021).

VTK raames kaardistati 2022. aasta kevadel erinevate osapooltega tehtud intervjuudes vabakutseliste sotsiaalkaitse, tasude ja töötamise vormidega seotud probleemide ring. Selle protsessi tulemusena koorus viis probleemide valdkonda:

- sotsiaalkaitse tagamine ebapiisava või ebaregulaarse sissetuleku korral;
- vabakutselise staatuse määratlemine ning erinevad töövormid ja nende spetsiifika;
- loovisiku määratlemine;
- loometöö õiglane ja piisav tasustamine;
- loomeliitude roll huvikaitseorganisatsioonidena.

Loovisiku määratlemisega tegeleti Innosprindi raames 2022. aasta kevadel.

Koos SiLabiga läbi viidud koosloomeprotsess oli esimene samm sisuliste lahenduste genereerimisele, mille eesmärk oli koguda lahendustepanekuid laiemalt, mitte

üksnes sisendina VTK protsessi, isegi kui kõiki lahendusettepanekuid ei ole võimalik VTK protsessi kaudu realiseerida.

Koosloome-partneri ülesanne oli pakkuda välja disainimethodika ja tööriistad lahenduste genereerimiseks, mis võimaldaks jõuda koostöös sihtrühmaga valideeritud lahendusvariantideni, mis oleks rakendatavad seadusloome ja poliitikakujundamise protsessis.

Disain

Kultuuriministeeriumi projekti puhul oli koosloomejuhi ülesandeks esmajoones generatiivse protsessi ehk lahenduste loomise protsessi disain ja läbiviimine.

SiLab pakkus algselt välja kaks alternatiivset disainmõtlemisel põhinevat koosloomeprotsessi kavandit. Koos tellijaga valiti esimesel kohtumisel välja kolme töötoaga protsess. Projekti raames tegelesid koosloomejuhid üksikute töötubade disainiga ning aitasid formuleerida küsimusi koosloomemeeskondadele.

Iga töötoa järel vaadati üle kogunenud sisend ning selle põhjal valis tellija koos koosloomejuhiga järgmiseks töötoaks välja teemad, millega sooviti põhjalikumalt edasi tegeleda. Koos tellijaga arutati läbi, millist sisendit järgmisest töötoast antud teema osas soovitakse saada ning selle põhjal aitas koosloomejuht sõnastada küsimused, millele koosloomemeeskonnad järgmises töötoas hakkasid lahendusi otsima.

Metoodika

Töötubade metoodikat ja tööriistade valikut kohandati vastavalt probleemidele ning eesmärkidele ning töötubade ülesehitus seetõttu algse pakkumisega võrreldes muutus.

Samas tuleb rõhutada, et koosloome on avatud protsess ning konkreetsed tööriistad või ka töötoa ülesehitus sõltub otseselt probleemist ja eesmärgist ning koosloome protsessi ei ole võimalik ette lõpuni valmis disainida.

Töötubades kasutatud metoodika tulenes küsimustest, millele tellija soovis vastuseid saada.

Töötubasid disainides ja metoodikat valides tuli silmas pidada, et

- ühe töötoa raames töötas neli erinevat laudkonda nelja sisuliselt kohati üsna erineva teemaga;
- selleks pidi metoodika olema üldjoontes sarnane (võimaliku väikese variatiivsusega) ning arutelude ennustatav aeg umbes sama;
- metoodika pidi arvestama sellega, et laudkondades juhtisid arutelu inimesed, kel pole koosloomejuhi väljaõpet;

- kõigile kaasatud osapooltele ei olnud võimalik koosloomekoolitust teha – seega pidi metoodika olema piisavalt lihtne ja intuiitiivne, et see võimaldaks meeskonnal töötada eelneva ettevalmistuseta.

Õppetunnid

Siin raportis kajastatud koosloome-protsessi mõjutas oluliselt asjaolu, et lepingus protsessi läbi viimiseks ette nähtud aeg langes suvele ning kokku puhkuste perioodiga. Projektiperioodile langesid nii projektimeeskonna kui koosloome-töötubadesse kutsutud inimeste puhkused, mis raskendas oluliselt osaliste värbamist.

Sel põhjusel olid töötoad kokku surutud kolme nädalasse, kahe töötoa vahele jäi 3-4 tööpäeva, mille jooksul tuli teha kokkuvõtted aruteludest, valida välja probleemid järgmistesse töötubadesse, seada eesmärgid ning sõnastada selle pealt uued küsimused, valmistada ette faktilehed ja tööpõhjad või arutelu metoodika.

Kuna protsess oli kiire ja intensiivne, siis ei olnud võimalik värvata uusi osalejaid, kui oli näha, et lahendusideede edasi arendamiseks oleks olnud vaja täiendavalt kaasata teistsuguse taustaga inimesi.

Teiseks oluliseks õppetunniks oli küsimuste disain, mis selle protsessi puhul oli keskse tähtsusega kogu koosloome protsessi suunamisel ja kavandamisel. Tellija sõnul: „Minu jaoks oli esialgu kõige raskem just küsimuste sõnastamise pool, sest alguses ma ei tajunud, kuidas küsimus arutelu kontekstis tööle hakkab. Kuid küsimuste välja destilleerimine aitas mind ka kõige rohkem.“

Soovitused edaspidiseks

- Koosloomeprotsessi disain sõltub probleemist ja eesmärgist ning soovitame olla avatud muudatustele ning metoodikas kui töötubade ülesehituses, kui need aitavad kaasa eesmärgi saavutamisele.
- Oluline on hästi läbi mõelda, mida tegelikult koosloome protsessiga saavutada tahetakse.
- Tuleb arvestada, et eeltöö käigus on vajalik teha tööd nii probleemi täpsustamise kui eesmärgi selgitamisega.
- Et protsess oleks viljakas ja legitiimne, on oluline tegeleda osapoolte kaardistamise ja värbamisega.
- Koosloome meie nägemuses on terviklik protsesess ja soovitame ka üksikule osale keskendudes pidades silmas koosloomeprotsessi teisi etappe ning protsessi disainides pidada silmas ka seda, kuidas lahenduste seas valik tehakse ning kuidas lahendusi valideeritakse.
- See, kuidas lahenduste seas valik tehakse ning kuidas lahendusi valideeritakse, peaks olema koosloomeprotsessis osalejatele teada juba enne koosloomeprotsessi algust.

- Koosloomeprotsessi planeerides tuleks arvestada nii selle ajakava kui ajastust, et saada protsessist maksimaalset kasu ja jätta koosloomeprotsessi igaks tegevuseks, sh refleksiooniks ja kokkuvõteteks, piisavalt aega.

Viited

Ansell, C., Torfing J. (2021). Public Governance as Co-creation. A Strategy for Revitalizing the Public Sector and Rejuvenating Democracy.

Sotsiaalse Innovastiooni Labor (avaldamata). Koosloome juhendmaterjal. Avaldamata töödokument.

Koppel, K., Masso, M., Arrak, K., Michelson, A. (2021). Vabakutselised loovisikud, nende majandusliku toimetuleku mudelid ja sotsiaalsete garantiide kättesaadavus. Mõttekoda Praxis.

Matti C., Rissola G., Martinez P., Bontoux L., Joval J., Spalazzi, A. and Fernandez, D., (2022). Co-creation for policy: Participatory methodologies to structure multi-stakeholder policymaking processes, Matti, C. and Rissola, G. (editors), EUR 31056 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, ISBN 978-92-76-52215-7, doi:10.2760/211431, JRC 128771

Pedanik, R. (2022). Mis siis ikkagi on koosloome?
<https://koosloome.ee/mis-siis-ikkagi-on-koosloome/>